

GRAMATIKA NEMAČKOG JEZIKA

Prethodno priopćenje. Primitljeno 15. 9. 1984.

UDK 803.0—5:371.671.1:372.8

Ova gramatika je sastavljena prema nastavnim programima za srednje usmereno obrazovanje, za sve struke u kojima se predaje nemački jezik. Ona pokriva onaj optimum koji se predviđa u programima za struke sa najvećim fondom časova, dok je kod drugih struka sa sažetijim programima moguća selekcija gramatičke građe. Međutim, ova gramatika sadrži i više građe nego što predviđaju programi za srednje obrazovanje, ne samo zato što se želeo dati integralni opis nemačkog jezičkog sistema i njegovog funkcionisanja na jednom određenom nivou, nego i zbog toga da bi ona mogla da odgovori i zahtevima drugih vrsta škola.

U svojoj koncepciji gramatike autori su pošli od činjenice da svaki opis i sistematizovanje jezičkih zakonitosti nisu dati samim jezikom, da se, naime, jedan jezik ne može niti mora uvek opisivati na jedan način, već da je svaki opis proizvoljan čin, zavisan od namere opisivača da na po njemu najcelishodniji, najpotpuniji itd. način opiše i klasifikuje jezičke pojave. Stoga je razumljivo što ova gramatika u pojedinim svojim segmentima odudara od dosadašnjih, tradicionalnih gramatika nemačkog jezika ili što se neke definicije i sistematizacije opštijeg karaktera ne poklapaju sa onima koje nalazimo u gramatikama i udžbenicima srpskohrvatskog jezika. Ovo poslednje proizlazi i iz drugačije funkcije gramatike u nastavi stranog jezika, gde ona treba, uz ostalo, da pomogne sticanju jezičke kompetencije, koja u maternjem jeziku već postoji.

Ovaj priručnik sadrži sve delove gramatike: morfologiju, sintaksu, fonetiku, tvorbu reči i pravopis.

U morfologiji se kod klasifikacije reči navodi sedam klasa reči, prema devet, odnosno 10 u tradicionalnoj gramatici. U našoj klasifikaciji nema brojeva i uzvika kao posebnih klasa, dok je član integrisan u zamenice. Na osnovu morfo-sintaksičkih kriterijuma, koji su za ovu klasifikaciju bili dominantni, brojevi ne mogu biti vrsta za sebe, već su svrstani u one klase kojima prema ovim kriterijumima pripadaju. Tako su *die Million* i *das Drittel* imenice, sa svim svojstvima te vrste, osnovni i redni brojevi su pridevi, kod kojih je onda formirana subklasa brojnih prideva; *alles* i *etwas* su zamenice, *erstens* i *zehnmal* su prilozni itd. Uzvici su onomatopeje ili izrazi određenih afektivnih raspoloženja, ali nisu deo rečenice, pa ne čine klasu. Član je, pak, po svojoj morfologiji i funkciji zamenica determinativnog karaktera, pa tamo i pripada.

Kod glagola, ali i kod nekih drugih klasa reči, javlja se pojam valentnosti kao koneksione osobine, vezane za pojedine subklase. Uvođenje valentnosti kao veoma važnog svojstva, pre svega glagola, omogućuje da se mnogo sigurnije uoče i usvoje modeli rečenica sa minimumom neophodnih delova u određenim oblicima. U ovoj gramatici nije konsekventno uveden dependencijalni model, za koji se vezuje valentnost (npr. razlučivanje dopuna od dodataka), zbog toga

što bi to zahtevalo temeljnu preradu sintakse i uvođenje novih pojmova i elemenata, pa bi onda to kolidiralo sa postojećom terminologijom u nastavnim programima i zahtevalo dodatno upoznavanje nastavnika sa ovim modelom.

U delu posvećenom sintaksi novine su posledice drukčijeg pristupa rečenici kao najvećoj sintaksičkoj celini i njenim delovima. Ne zastupa se shvatanje po kojem su subjekt i predikat osnovni i najvažniji rečenični delovi, već se na principu hijerarhijske zavisnosti glagol u predikatu proklamuje za centralni element rečenice od koga zavise ostali rečenični segmenti, i to: subjekt, objekt i adverbijali. Na taj način se subjekt izjednačava sa drugim segmentima kao element zavisan od glagola, zapravo od njegove valentnosti. Ovakav pristup rečenici kao skupini reči organizovanoj morfološki, kombinatorički i poziciono prema zahtevima glagola kao neodređenog elementa, čini se legitimnim, ne samo u teorijskom opisu, nego i u njegovoj didaktizaciji, pre svega u nastavi nemačkog jezika kao stranoga. Od glagola kao regensa rečenice neposredno zavise subjekt, objekt i sve vrste priloških odredbi, pa su oni onda segmenti rečenice. Atribut, koji se u tradicionalnoj gramatici takođe smatra rečeničnim segmentom, ravnopravnim sa ostalim delovima, u ovoj gramatici dobija status dela rečeničnog segmenta, dakle elementa koji samo posredno zavisi od glagola kao regensa. Atribut se definiše kao element koji bliže obeležava druge reči u rečenici, sem glagola u svim njihovim funkcijama. Prema tome, on se javlja kao dopuna ili konstituent subjekta, objekta ili adverbijala, ali ne i predikata.

Posebno poglavlje u sintaksi čine fraze ili sintagme kao grupe reči sa jednom, zajedničkom sintaksičkom funkcijom. Njihova unutrašnja organizacija i raspored takođe su zasnovani na principu zavisnosti, pri čemu u svakoj frazi postoji jedna reč koja čini jezgro, nukleus, a ostale reči su za nju sintaksički vezane. Prema nukleusu se određuju vrste fraza: imeničke sa imenicom kao nukleusom, zameničke, pridevske, predloške, priloške i glagolske fraze. Pošto je glagol kao predikat jezgro rečenice, to su glagolske fraze jedine skupine koje tvore rečenicu, odnosno rečenice nisu ništa drugo do glagolske fraze. Valja imati na umu da je zavisnost elemenata unutar fraze od nukleusa prevashodno sintaksičke prirode, tj. semantička važnost elemenata je u drugom planu. Fraze se posmatraju samo na osnovu njihovog internog ustrojstva, a ne u njihovom odnosu prema eksternom regensu.

Kategorija fraza i njihov opis svakako omogućuju da se razlikuju rečenični segmenti i da se uoči kombinatorika i pozicija elemenata u takvim grupama reči kao sintaksičkim celinama.

I definicija proste rečenice odudara od dosad uobičajene definicije po kojoj se prostom smatra ona rečenica koja se sastoji samo od subjekta i predikata. Ako takva rečenica ima još neki deo, onda se naziva proširenom. Tako bi po toj definiciji rečenice: *Es regnet.* i *Sein Onkel ist gestorben.* bile proste, dok bi rečenice: *Es regnet den ganzen Tag.* i *Sein Onkel ist vor einem Jahr gestorben,* ali i *Sie wohnen in Sarajevo. Alle betrachten meine Uniform.* bile proširene, jer imaju, osim subjekta i predikata, i druge delove, pri čemu se potpuno zanemaruje činjenica da su u prva dva primera ta tzv. »proširenja« fakultativna, a u druga dva apsolutna obavezna, jer se bez njih ne može konstituisati gramatična rečenica. Previđanje ove razlike između obaveznih i fakultativnih rečeničnih delova ima u nastavi nemačkog jezika kao stranog za posledicu konstruisanje nepotpunih rečenica, jer bi se, sledeći pomenutu definiciju proste rečenice, svi oni segmenti koji nisu subjekt ili predikat mogli smatrati fakultativnim. Da bi izbegla ovu opasnost od produkovanja ne-

gramatičnih rečenica, ova gramatika nemačkog jezika definiše prostu rečenicu kao rečenicu koja sadrži minimum delova neophodnih za formiranje potpune rečenice. Koliki će broj delova biti neophodan za jednu rečenicu zavisi od glagola u predikatu, odnosno od njegove valentnosti. Prema tome, proste su i one rečenice koje, pored subjekta i predikata, moraju imati i objekt ili adverbijal. Dakle i rečenice: *Sie wohnen in Sarajevo.* i *Er steckte den Brief in die Tasche.* jesu proste rečenice, pošto ne mogu egzistirati bez ovih delova. Ako pak jedna rečenica sadrži i elemente koji nisu neophodni, onda govorimo o proširenoj rečenici.

Ove izmene u opisu i definisanju jezičkih pojava načinjene su iz dubokog uverenja da su one u duhu savremenih pristupa gramatici nemačkog jezika, kao i da više odgovaraju opisivanju nemačkog kao stranog jezika. Nepodudarnosti u opisima dva jezika nisu uslovljene razlikama u jezičkim sistemima, već su pre posledica različitih uglova iz kojih se ti sistemi posmatraju, a to opet proističe, između ostalog, iz različitih ciljeva koje sebi postavlja nastava, a u njoj i gramatika jezika.